

RSS MOLDOVENEASCĂ: IMPLICAȚII SPECIFICE ȘI CONTROVERSATE ÎN SISTEMUL INTERNAȚIONAL POSTBELIC

Alexandru ROMAN

RSS Moldovenească, creată drept consecință a unor raporturi internaționale specifice în regiunea de Sud-Est a Europei, pe parcursul istoriei sale de o jumătate de secol a cunoscut o evoluție în context extern destul de controversată. Însă până nu demult această tematică era fie ignorată aproape complet, fie interpretată eronat, urmărindu-se doar unele scopuri geopolitice premeditate.

Urmare a evoluției relațiilor sovieto-germane din preajma declanșării celui de-al Doilea Război Mondial, când la 23 august 1939 a fost semnat controversatul *Tratat de Neagresiune dintre URSS și Germania*, cunoscut publicului larg ca *Pactul Ribbentrop-Molotov*, se constituie premisele apariției RSSM. Precum menționează istoricul român Cezara Anton, acest document bilateral „a redefinit relațiile germano-ruse, care, în sine, reprezintă o reorganizare a diplomației europene de până atunci, ce se baza pe excluderea, mai mult sau mai puțin voită, a URSS-ului din afacerile continentale. Mai mult, spațiul care se afla între aceste două Mari Puteri, respectiv Europa Central-Estică, este izolat de legăturile sale cu Occidentul, în ciuda garanțiilor politice anglo-franceze, pe care le primiseră Polonia, România și Grecia în primăvara lui 1939”. Evenimentul produs reprezintă o materializare în cadrul sistemului relațiilor internaționale de acum 7 decenii și jumătate a planurilor de politică externă, expuse de A.Hitler în noiembrie 1937, la o întâlnire secretă de la Cancelaria Reich-ului, consemnate în documentul denumit *Memorandumul Hossbach*. Realizând aceste directive, diplomația germană a elaborat cunoscutul *Plan Fall Weiß (Cazul Alb)* privind invazia în Polonia, precedată de Pactul Ribbentrop-Molotov (deși inițiativa aparținea Germaniei, semnarea oricărui acord autoritățile sovietice îl condiționau cu încheierea unui Tratat Economic, dar la 14 august 1939 Ribbentrop a anunțat Kremlinul că țara sa își dorea un Pact de Neagresiune cu URSS; Molotov însă cere ca în contextul semnării celui din urmă să se negocieze un protocol special și în asemenea situație, la 20 august, Hitler a trimis personal o telegramă lui Stalin [1] pentru a-l convinge să-l primească pe Ribbentrop cât mai urgent posibil, după care Hitler imediat primește răspunsul afirmativ al lui Stalin [2], fiind entuziasmat de triumful său în politica externă.

Astfel, Protocolul Adițional secret de la 23 august 1939 împărțea Europa Centrală și de Est în sfere de influență între Germania și URSS, iar Basarabia și Bucovina de Nord au fost anexate la URSS. Deja după 28 iunie 1940, autoritățile sovietice au început procedura transformării noii regiuni într-o republică unională. Însă în contextul aprecierii statutului internațional, vom reitera că adresarea privind primirea Basarabiei în componența URSS a fost semnată doar de conducătorii organului suprem executiv al RASSM și al Comitetului regional

de partid (statutul juridic al celui din urmă nefiind stipulat în Constituția sovietică din 1936). Nimeni dintre președinții organului suprem legislativ al puterii (Prezidiul Sovietului Suprem) în perioada 1940-1991 n-a semnat acest document, în pofida faptului că Constituția RASSM (1938) temporar era în vigoare și pe teritoriul Basarabiei (până la adoptarea Constituției RSSM din 10 februarie 1941). Pornind de la faptul că organele puterii de stat se aflau la etapa inițială de constituire, autoritățile de la Moscova au păstrat în vigoare prevederea Constituției RASSM, care confirma că frontiera ei este amplasată pe râul Prut, și au supus regiunea Pruto-Nistreană conducerii republicii autonome. Însă, de facto, noua republică unională creată la 2 august 1940 a fost subordonată organelor supreme ale Ucrainei. Anume în acest context general, la 4 noiembrie 1940, sub presiunea reprezentanților ei a fost adoptat Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS cu privire la stabilirea frontierelor între RSSM și RSSU, fiind transmise Ucrainei și trei județe basarabene (sudul și nordul Basarabiei, care a existat sub acest nume în 1813-1940). Totodată, conform Constituției RSSM, republica avea dreptul să soluționeze problemele din varii domenii de ordin intern, precum și dreptul pur declarativ la ieșire din componența URSS, stipulat în art.14 al Constituției, însă de iure și de facto, în competența RSSM nu intrau problemele asigurării securității statului și afacerilor externe.

Deși în stare incipientă, unele activități de ordin extern erau gestionate de anumite componente structurale, ce se doreau a fi din viitorul serviciu diplomatic al RSSM. Unele structuri specializate din sistemul politicii externe și al diplomației au fost stabilite printr-un șir de acte normativ-legislative, adoptate în perioada sovietică de către organele puterii de stat unionale și republicane. Însă despre politici externă independentă a Moldovei atunci nici nu putea fi vorba, căci URSS reprezenta o țară unitară condusă de un singur partid cu o politică internă și externă hipercentralizate, unde încă la 22 februarie 1922 a fost semnat protocolul de la Moscova privind împuternicirea de a reprezenta interesele republicilor sovietice în cadrul conferințelor internaționale, încheind în numele lor acorduri internaționale separate cu statele participante și cu terțe țări.

Fiind înglobată în conglomeratul de popoare și republici cu statut de subiect al federației sovietice, RSSM inițial nu se bucura de dreptul de a stabili independent anumite raporturi juridice și politice internaționale cu alte state. Însă curând, în 1943-1945, în contextul abordării la diferite conferințe internaționale a subiectului privind înființarea ONU, reprezentanții diplomați ai URSS insistau ca fiecare din cele 16 republici unionale să devină membru asociat al acestui important și prestigios forum mondial. Fiind oportună în acest sens existența unui suport juridic și legislativ corespunzător, la Sesiunea a X-a a Sovietului Suprem al URSS (1 februarie 1944) a fost adoptată Legea „*Cu privire la acordarea de împuterniciri republicilor unionale în domeniul relațiilor externe și transformarea în legătură cu aceasta a Comi-*

sariatului Norodnic al Afacerilor Externe din instituție de stat unională în instituție de stat unional-republicană”. Ea acorda drepturile respective în domeniul relațiilor internaționale, stabilind că „republicile unionale pot stabili legături directe cu statele străine și încheia cu ele acorduri” (art.1). În acest scop, Constituția URSS (1936) a fost completată cu art.18 „a”, ce prevedea că fiecare republică unională „are dreptul de a stabili relații directe cu statele străine și a încheia cu ele acorduri”, iar art. 60 modificat stipula crearea „reprezentanței republicii unionale în domeniul relațiilor internaționale”.

Ulterior și Sesiunea a III-a a Sovietului Suprem al RSSM (1-2 decembrie 1944) a completat Constituția republicii cu art.15 „b” și art.19 „c”, ce stipulau: „Republica Sovietică Socialistă Moldovenească are dreptul de a stabili relații directe cu statele străine și încheia cu ele acorduri”, iar în acest scop „se stabilește reprezentanța RSS Moldovenești în relațiile internaționale”. Însă noile împuterniciri constituționale nu atribuiau decât niște drepturi formale, care serveau doar în calitate de justificare doctrinară cu privire la opțiunea independentă a republicilor unionale în sfera relațiilor internaționale. Vom aprecia că scopul lor era de a spori pe contul republicilor unionale numărul de reprezentanți ai URSS în organizațiile internaționale postbelice și conducerea sovietică revendica cu fermitate drepturile declarate ale republicilor unionale de a deveni membri ai ONU (inițial acest subiect a fost abordat la conferința internațională a delegațiilor URSS, SUA, Chinei și Marii Britanii din 21 august-7 octombrie 1944 la Dumbarton-Oaks, Washington, în cadrul căreia s-a decis constituirea ONU și a Consiliului de Securitate; la propunerea de a include și republicile unionale, toți au înțeles intențiile de a obține 17 locuri, dar la Conferința de la Ialta (4-11 februarie 1945) URSS a obținut acordul SUA și Marii Britanii pentru includerea în ONU a Ucrainei și Belarusiei).

Sovietul Suprem al RSSM a adoptat legea „Cu privire la înființarea Comisariatului Norodnic al Afacerilor Externe unional-republican al RSS Moldovenești”, iar primul comisar/ministru de externe a devenit Gh.Rudi, conducătorul Guvernului. Conform acestei practici de cumulare, ulterior cele două funcții de stat au fost exercitate de A.Diordiță (1958-1970), P.Pascari (1970-1976), S.Grossu (1976-1980), I.Ustian (1980-1981) și a apoi de ministrul P.Comendant. Prezintă interes, în acest context, vociferarea telegramei lui L.Brejnev din 2 august 1976 în prezența lui N.Ceașescu etc. [3].

Referințe:

1. NOLTE, E. *Războiul Civil European 1917-1945: național-socialism și bolșevism*. Cu prefața autorului la ediția în limba română. Cuvânt-înainte de F.CONSTANTINIU. Trad.: I. CRISTEA. București: Runa, Grupul Editorial Corint, 2005, p. 242.
2. KERSHAW, Ian. *Hitler: 1936-1945, Nemesis*. Published by the Penguin Group, England: Penguin Books, 2001, p. 206.
3. Prima și ultima vizită a lui Nicolae Ceaușescu în RSS Moldovenească. În: *Post-Factum*, 2008, nr.4, pp. 30-35. (*Telegrama conține felicitări „oamenilor muncii din republică cu prilejul Zilei formării RSS Moldov.”*).